

96245721-6	11/12/2025	בשבע - מתחלף ירושלים	עמוד 56	1	25.67x17.01
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

אשרי הגפרור :

מאיר סיידלר

אשרי הגפרור

הקשר המפתיע בין מייסד הציונות המדינית לחנוכייה חושף טפח מחזונו של הרצל, שראה במנורת החנוכה סמל לתחיית העם היהודי ולתקומתו

חג החנוכה מספק לי הזדמנות להקדיש הפעם מאמר לעניינים שאולי דחופים פחות אבל לא חשובים פחות לתקופתנו: לקשר בין מייסד הציונות המדינית, שבזכותה רובנו כאן היום, לבין החנוכייה. ארבעה חודשים אחרי הקונגרס הציוני הראשון, בעמוד הראשון של עיתונו Die Welt (שאותו יסד במיוחד כדי לקדם את מטרות הציונות המדינית), פרסם תיאודור הרצל מאמר ראשי בשם 'המנורה'. המאמר עוסק בחנוכייה (לחנוכייה באותם ימים קראו מנורה של חנוכה), והוא למעשה דבר תורה יפהפה המגלה מעבר לתוכנו המקורי את העולם הרעיוני והרגשי של הרצל שמכוחו הוא החל לפעול על במת ההיסטוריה.

לפני שאביא מתוך המאמר עצמו, אביא מדברי ההערכה על אישיותו ופועלו מאת הסופר המפורסם ביותר בשפה הגרמנית בתחילת המאה הקודמת, היהודי האוסטרי שטפן צווייג. וכך כותב צווייג על המהפך באישיותו של הרצל, שאותו הכיר אישית, ועל התגובות למהפך זה: "לא היה אדם שידע כמוהו להעניק לבני וינה את אשר חפצו בו. כאשר כתב קומדיה לתיאטרון העירוני היא קלעה למטרה וכיוונה למה שכולם רצו: מעדן מענג, עשוי מהחומרים המשובחים ביותר, מוגש בידי אומן. לא היה אדם אהוב יותר, מוכר יותר או מהולל יותר בקרב הבורגנים ואף בקרב האריסטוקרטים, בכל אוסטריה הישנה. אך פופולריות זו ספגה לפתע מהלומה נוראה. בשלהי המאה החלה לחלחל שמועה שאדם זה, רב החן האריסטוקרטי, אומן

השיחה הקלילה, כתב, בלי כל התראה מוקדמת, מסה סתומה ובה תבע מכל היהודים לעזוב את הבתים והווילות שלהם, את עבודותיהם ומשרדיהם ובקיצור, שיהגרו על זקניהם ועל טפם, לפלשתינה, ושם יקימו אומה".

בקטע הקצר הזה הצליח צווייג לתפוס במילים את ההלם שאחז את וינה הבורגנית-יהודית בעקבות המהפך הסהרורי של האדם שעד כה נתפס כמי שנותן קול למאווייהם. כעשור וחצי מאוחר יותר כתב צווייג על מה שראו עיניו בהלווייתו של הרצל: "פתאום הגיעו לווינה, לכל תחנות הרכבת, בכל הרכבות, ביום ובלילה, יהודים מכל הארצות, מן המערב, מזרח, מטורקיה, מכל ערי השדה ובפני כולם אימת הבשורה הרעה. מעולם לא הורגש באופן ברור יותר כי כאן מלווים למנוחתו מנהיג של תנועה גדולה. בבית העלמין השתררה מהומה. רבים פרצו פתאום אל ארונם, בוכים, צועקים, מקוננים, מתוך ייאוש פראי שהתפרץ, והקולות הפכו לזעקות, לשאגות. הסדר הופר על ידי יגון קמאי שלא ראיתי כמוהו מעולם בשעת קבורה ולא שבתי לראות. כאב אדיר זה שפרץ ממעמקי נפשם של עם המיליונים, מאפשר להעריך לראשונה כמה התלהבות ותקווה הטיל לעולם יחיד בודד זה". תיאור זה בולט בפרט על רקע העובדה שצווייג היה פציפיסט, ראה בכל לאומיות פוטנציאל הרסני, ולכן גם לא תמך בציונות המדינית של הרצל.

עם דברי רקע אלו אנחנו מצויים לגשת למאמר 'המנורה' של הרצל. הרצל מספר בו על "איש

אחד", אולם ברור לכל קורא שמדובר בהרצל עצמו, עם שינויי תפאורה ספרותיים מתבקשים. מפאת המקום המוגבל אביא את דבריו בדילוגים: "היו היה איש שהרגיש את המצוקה להיות יהודי בעומק נשמתו. במוצאו היהודי ובדת אבותיו חדל כבר מזמן להתעניין, והנה חזרה ונתגלתה השנאה הנושנה (כלפי היהודים) ואירע לו, שעל ידי הייסורים הפנימיים והכבושים החל לתת את דעתו על מקורם, כלומר על יהדותו... והוא התחיל לאהוב את היהדות בלב ונפש. גם על נטייה מזוהה זו לא עמד במחווה תיכף ומיד, עד שעלתה כמו מתוך הרגשות האפלוליים ונתגבשה לרעיון צלול, שאותו גם הביע אחר כך באוזני רבים. היה זה הרעיון, שיש רק מוצא אחד ממצוקת היהודים, והוא השיבה אל היהדות". והוא ממשיך: "לקראת חג החנוכה) הוא רכש מנורת-חנוכה, וכשהחזיק בידו לראשונה את המנורה בת תשעת הקנים, הוא נתמלא רגש מופלא. גם בבית אביו דלקו הנרות הללו בתקופת נעוריו הרחוקה... אם כי בשנים עברו הוא לא חגג את החג שציין במשך מאות בשנים את הופעת המופלאה של המכבים. צורת המנורה עוררה בו מחשבות, ניראה לו פשוט שהיא קיבלה את השראתה מהעץ. באמצע הגזע החזק ומימינו ומשמאלו הענפים זה למעלה מזה, אך מגיעים לאותו גובה. לכך הצטרף עוד ענף רביעי, קצר יותר, שלא בא אלא לשמש את האחרים.

"...בלילה הראשון הוא הדליק את הנר הראשון, וכל לילה הוסיף וחלם יחד עם ילדיו את חלום הנרות

ההולכים ומתרבים. בא הערב השמיני, שבו דולקת כל השורה, גם הנר התשיעי הנאמן, השמש, שבדרך כלל אינו משמש אלא להדלקת הנרות האחרים. זוהר גדול שפע מן המנורה. עיניהם של הילדים הבהיקו. אבל לאיש שלנו נעשה כל זה משל להעלאת להבת האומה: בהתחלה נר אחד, עדיין אפלולית מסביב, והאור הבודד נראה עוד עצוב. אחר-כך הוא מוצא לו נֶעֶ, עוד אחד, עוד רבים. החשכה מוכרחה לסגת. אצל הצעירים עולה האור לראשונה, אחר-כך מצטרפים האחרים, ושעה שכל הנרות דולקים, מוכרחים להשתאות ולשמוח על המעשה שנעשה. ושום תפקיד אינו מעניק אושר גדול יותר מתפקידו של שמש האור". חנה סנש נולדה בבודפשט, עיר הולדתו של הרצל. לא אתפלא אם שירה המפורסם "אשרי הגפרור שנשרף והצית לבבות", נולד בהשראת המנורה ההיא של הרצל.

לתגובות: meirse@ariel.ac.il